

Peter L. BERGER ve
Thomas LUCKMANN

Modernite, oğulculuk ve Anlam Krizi

Modern İnsanın Yönelimi

Modernity, Pluralism and the Crisis of Meaning

The Orientation of Modern Man

Türkçe Söyleyen
Mustafa Derviş Dereli

İçindekiler

Takdim	9
Önsöz.....	13
Modernite, Çoğulculuk ve Anlam Krizi -Hangi Temel İnsani Yönelim İhtiyaçları Giderilmeli?	
1. İnsan hayatının anlamlılığının temelleri	19
2. Sosyal ilişkilerin anlamlılığı, anlam birliği ve anlam krizlerinin genel koşulları	31
3. Modernite ve anlam krizi	43
4. Sorgula(n)maksızın kabul edilenlerin kaybı.....	59
5. Alışılmış anlam ve anlam krizleri	71
6. Toplumlar anlam krizlerinin üstesinden nasıl gelebilirler: yanılsamalar ve olasılıklar.....	81
7. İleriye dönük beklentiler.....	91

Takdim

Sosyoloji ve din sosyolojisinin önde gelen iki ismi P. Berger ve T. Luckmann tarafından kaleme alınan bu kitap, Almanya'da köklü bir geçmişe sahip olan Bertelsmann yayınevının “kültürel yönelim” konusunda hayata geçirdiği proje dizisinin ikinci aşamasını oluşturmaktadır. Önce Almanca olarak basılan, sonra da İngilizceye çevrilen bu çalışma, Berger ve Luckmann'ın hem birlikte hem de ayrı ayrı kaleme aldıkları eserlerde yaptıkları fenomenolojik tahlillerin tamamlayıcısı mahiyetindedir. Berger'in din sosyolojisi merkezli düşüncelerine ithafen yazılan *Peter Berger and the Study of Religion* adlı eserde Luckmann'ın da dikkat çektiği gibi bu kitap, her ikisinin işbirliğini ve uyumunu açık şekilde göstermektedir.

Berger ve Luckmann insan hayatının genel şartlarını ve temel yapılarını teşhis etme amacıyla “anlam”ı derinlemesine irdelediler. Onlara göre anlam, insan bilincinde, yani bir beden içerisinde bireyleşen ve bir şahıs olarak sosyalleşen bireyin bilincinde inşa edilir. Yine onlara göre anlam, bilincin karmaşık bir formundan başka bir şey değildir; kendi kendine var olmaz, daima bir referans noktası vardır. Anlam sahaları kat-

manlıdır. Tabii ve toplumsal dünya gerçekleriyle ilgili düşük anlam katmanları olsa da, antik dönemlerden bu yana değer sistemleriyle ilgilenen din adamları ve filozoflar aracılığıyla gelişen yüksek anlam katmanları söz konusudur. Bu yüksek anlam katmanları hem gündelik hayat içerisindeki hem de gündelik hayatı aşan gerçekliklerle ilgili krizleri aşma iddiasını taşımaktadır. Fakat modern dönemle birlikte anlamın üretilmesi ve iletilmesi bir kriz içerisine girmiştir.

Toplumdaki ve bireylerin hayatlarındaki anlam krizlerini oluşturan en önemli faktör ise, onlara göre modern sekülerizm değil, modern çoğulculuktur. Zira modern çoğulculuk, akılselim “bilgi”ye zarar vermiştir. Dünya, toplum, yaşam ve bireysel kimlik sorularına tabi tutulmuştur. Bunların hepsi çoklu yorumlara maruz bırakılmış ve her yorum kendi muhtemel eylem perspektiflerini tanımlamıştır. Eylemleri düzenleyen, kimliğe dayanak oluşturan anlam ve değer sistemlerinin sorgulanmaksızın kabul edilme statüsünü yerle bir etmiştir. Bütün sosyal ve psikolojik sonuçları ile birlikte sorgulanmaksızın kabul edilen şeylerin kaybının en belirgin görünümü ise din alanında gerçekleşmiştir. Modern çoğulculuk, dini kurumların bir zamanlar keyfini sürdüğü tekelciliğin zeminini kaydırmış, artık inançlar bile seçenekler arasından tercih edilir hale gelmiştir.

Anlam krizinin önüne geçilebilmesinin bir imkânı var mıdır? Yazarlara göre bu ancak, birey ile toplum içerisinde sistemleşmiş olan deneyim ve eylem kalıpları arasında bağ kuran “aracı kurumlar”ın modern toplumda yeniden tesis edilmesiyle mümkün olacaktır. Çünkü kadim dönemde bu tarz problemlerin üstesinden gelebilecek kilise gibi kurumlar varken, moderniteyle birlikte bunlar güç kaybetmişlerdir. Oysa onlara göre, aracı kurumlar anlamları üretmeye ve bireylerin/toplulukların yaşamlarında onları desteklemeye hizmet eder-

ler. Bir bütün olarak kapsayıcı anlam ve değerler düzenini toplumun artık ayakta tutamadığı zamanlarda dahi insanlara bir yön verirler. Modern toplumda henüz başlangıç aşamasında olan anlam krizinin bir virüs ya da salgın gibi yayılmasının önüne geçerler. Bireyler de ancak bu kurumlar aracılığıyla toplumsal anlam stokunun üretimine ve işleyişine aktif bir şekilde katkıda bulunurlar.

Türkçe söylemekle ilgili birkaç hususu zikretmekte fayda var. Öncelikle İngilizce metinde iki tire ya da iki virgül arasında yazılan ifadeleri kimi zaman ana cümle içerisine dâhil etsek de metnin orijinal haline sadık kalmak amacıyla çoğunlukla şekli aynen korumaya gayret ettik. Yazarların meramının tam olarak anlaşılabilmesi için önemli gördüğümüz bazı kelimelerin İngilizce asıllarını parantez içerisinde gösterdik. İhtiyaç olduğunu düşündüğümüz bazı kavram ve ifadeleri de Türkçe Söyleyen Notu (T. S. N.) şeklinde dipnotta kısaca açıklamaya çalıştık.

Bu çevirinin ortaya çıkışında pek çok kişinin emeği bulunmaktadır. Öncelikle yüksek lisans tezi kapsamında beni Berger çalışmaya yönlendiren hocalarım Prof. Dr. Hayri Erten ve Prof. Dr. Mehmet Akgül'e, çeviriyi inceleme nezaketi gösteren hocalarım Prof. Dr. A. Vahap Taştan ve Prof. Dr. Celaleddin Çelik'e, orijinal metinde zorlandığım yerlerde bana destek olan hocam Doç. Dr. İlkay Şahin'e, çeviri sürecince teşviklerini esirgemeyen hocam Yrd. Doç. Dr. Mehmet Harmancı'ya, metni baştan sona okuyarak önemli katkılar sunan Dr. Faruk Karaarslan'a, metnin son okumasını yapan Arş. Gör. Abdullah Ömer Yavuz'a ve son olarak da eseri yayınlayan *Heretik* Yayınlarına en içten teşekkürlerimi sunarım.

Mustafa Derviş Dereli

Kayseri - Nisan 2015

Önsöz

Kültürel yönelimle ilgili sorular, modern toplumun en hayati sorunları arasında yer alırlar. Zira bireysellik ve çoğulculuk, bireylerin, kendi yaşamlarına rehberlik edecek standartları ve değerleri tayin etme konusunda gittikçe daha fazla zorlukla karşılaşmalarıyla sonuçlanmaktadır. Bireyler, tercih yapma ve karar alma zorunluluğuyla sınırlanmış konum içerisinde bir yön bulabilmek için bu değerlere ihtiyaç duymaktadırlar.

Üç merkezi soru grubu, Bertelsmann Kuruluşunun (Vakfının), “kültürel yönelim” konusunda bir dizi proje hazırlayarak üstesinden gelmeye niyet ettiği oldukça önemli problemlerin bize bir taslağını çizmektedir:

- Bireyler çoğulcu tercih çeşitlilikleri arasından seçimlerde bulunarak hayatlarını nasıl anlamlı hale getirebilirler?
- İnsanlar, etkileşim içerisinde bulunduğu sayısız rolleri ve sosyal ağları nasıl koordine etmektedirler? Başka bir deyişle; kendi kimliklerini nasıl dengede tutmaktadırlar?
- Onların iyi ve kötüye dair fikirlerine hangi değer sis-

temleri yol göstermektedir? Mademki bireyler ortak değer kalıplarını paylaşmaktalar, o halde bazı müteakip soruları sormak zorundayız: Hangi topluluklar, benzer anlam kalıplarını paylaşan ve yaşamlarını aynı değer sistemleriyle anlamlandıran bu tür bireylere şekil vermektedir? Velhasıl: Bu topluluklar, bir bütün olarak toplumun bütünleşmesine nasıl katkı sağlamaktadırlar ya da bunların böyle bir bütünleşmeyi tehlikeye atmasının boyutları nelerdir? Modern toplumlar gerekli bağları nasıl oluşturabilir?

İstikrarlı yönelimler elde eden bireyler, kendi öz-kavrayışlarına yönelik varoluşsal tehditler karşısında, her derde deva bir ilaca sahiptirler. Bu kişiler şüphe taşımayan bir kimliğe sahip olduklarını düşünürler ve toplumun tamamındaki etkilerine göre eylemlerini anlamlandırmalarına olanak tanıyan etik standartlardan da yararlanırlar.

Bu üç düzeyin hepsinde, bireyler, geleneksel olarak açık meydanda olan ve sorgula(n)maksızın kabul edilenler doğrultusunda hareket etmekten vazgeçmeye başlarlar. Bundan dolayı da sorgulanmaksızın kabul edilenlerin kaybı, nelerin anlamlı, iyi ve toplumsal anlamda kabul edilebilir olduğuna karar verme olasılığına, hatta zorunluluğuna yol açmıştır. Bu kararlar bireyseldir, bundan dolayı toplumun bütünleşmesi sıkıntı içerisine girecek olursa kararlar tartışılabilir hale gelir. Bunun yanında, bu tür kararların çoğulcu zenginliği, kendi üyelerinin sadakatlerinin keyfini süren fakat toplumun tamamının refahını zorunluluk olarak hesaba katmayan toplulukların ortaya çıkmasına imkân tanıyacaktır.

“Kültürel yönelim” konusundaki proje dizileri, *Yönelinin Kaybı –Modern Toplumda Bütünleşme Krizi–* (yalnızca Almanca yayımlandı) başlıklı ilk ciltle yayın serisine başladı. Proje sahasının ikinci aşamasında ise, birtakım uzmanların bir araya getirildiği komisyonlar oluşturduk. Bunun ilk sonucu olarak, Peter Berger ve Thomas Luckmann, modern top-

lumda bir anlam krizine yol açan mekanizmayla ilgili kendi analizlerini sunmaktadırlar. Bu çalışma, yakın sosyal çevredeki yönelimle ve iş çevresi ile şirket hiyerarşilerindeki (sosyal) iletişim yönelimiyle ilgili bir proje içeriğinden ortaya çıkmıştır. Diğer alt-projeler daha çok, politik eylemin meşruluğuna ve sosyal süreçlerin devlet kontrolünün sınırlarına ya da modern bireylerin yüz yüze kaldığı bilgi karmaşıklığının ve bilgi akışının giderek artan bir seyir göstermesinden dolayı ortaya çıkan yeni meydan okumalara odaklanacaktır.

Peter Berger ve Thomas Luckmann, modern anlam krizinin sebepleri arasında, modernleşme süreçlerini, çoğulculuğu ve –özellikle de Avrupa toplumlarıyla ilgili olarak– sekülerleşmeyi zikrederler. Bu da bizi, paylaşılan anlam geçerliliğinin, toplum içerisindeki daha geniş birey grupları tarafından sürdürülmesinin zor olduğu sonucuna götürecektir. Anlam kalıpları daha küçük topluluklar tarafından paylaşılmakta ve sürdürülmektedir. Bundan dolayı bireylerin bu topluluklara şekil vermek için hangi yollarla bir araya geldiklerini ayırt etmek oldukça önemlidir. Üstelik onların (bireylerin) hepsinin, politika, ekonomi ve bilim gibi toplumdaki işlevsel makrosistemlerle de bağlantıları vardır. Bu düzeyler ve topluluklar arasındaki etkileşim, aracı kurumlar, kitle iletişim araçları ve gündelik hayattaki ahlaki ifadeler aracılığıyla bir düzen içerisine sokulmaktadır. Bu hususta hangi kurumların etkin rol alacağı ve görevlerini nasıl yerine getirecekleri ile ilgili kesin bilgiyi tesis etmek için daha ileri araştırmalara ihtiyaç vardır. Böyle bir çalışma ise, en nihayetinde, toplumdaki merkezi eğilimlere savaş açma olasılığı konusunda delil teşkil edebilir.

Prof. Dr. Werner Weidenfeld

Bertelsmann Vakfı

Yönetim Kurulu Üyesi